

RAŠYTOJOS ŽEMAITĖS (MENINĖ) GYVENIMO REKONSTRUKCIJA REMIANTIS ARCHYVALIJOMIS

ALDONA RUSECKAITĖ

Maironio lietuvių literatūros muziejus, Rotušės aikštė 13, LT-44279 Kaunas, Lietuva.
El. paštas aldona.ruseckaite@mairioniomuziejus.lt

Julijos Žymantienės-Žemaitės (1845–1921) privačiosios raštijos ir egodokumentų išliko gana daug. Paminėtina autobiografija, apimanti laikotarpį iki kūrybinio kelio pradžios 1892 metais, kurioje atsiskleidžia bajoriška tėvų kilmė, pirmi rašytojos mokslai, šeimyninio gyvenimo sunkumai, troškimas šviestis. Vėliau Žemaitės gyvenimą padeda atkurti autobiografiniai pasakojimai „Pasiklausymai“, „Iš mano atsiminimų“, „Iš baudžiavos laikų“, „Pirmieji mano žingsniai“, „Kalėjime“, taip pat rašinys „Povilas Višinskis“ (1916 m.), kuriame prisimenami pirmieji kūrybiniai žingsniai. Kaip atskirą egodokumentų grupę galima išskirti Žemaitės laiškus spaudos darbuotojui, literatūros kritikui Povilui Višinskiui (1875–1906, išliko daugiau nei 70 laiškų), taip pat artimam bičiuliui Konstantinui Petrauskui (1878–1947, išliko daugiau kaip 60 laiškų). Laiškuose P. Višinskiui ryškėja kūrybos vingiai, abejonės, asmenybės formavimasis, laukiama kūrybos mėginimų kritikos ar pritarimo tam. O štai svarbiausia laiškų K. Petrauskui tema yra meilė, atskleidžianti šio vėlyvo rašytojos jausmo gyvybingumą, suteikianti asmenybei ypatingų spalvų ir bruožų. Be to, laiškai plačiai atveria 1911–1915 metų politinio ir kultūrinio Vilniaus gyvenimo foną.
REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: archyvalijos, privačioji raštija, egodokumentai, autobiografija, laiškai, kūryba, meilė.

Julijos Žymantienės-Žemaitės egodokumentų, kuriais remiantis galima rekonstruoti rašytojos biografiją, kūrybos pradžią ir tolesnę procesą, yra išlikusių labai daug: ranka parašyta *Autobiografija*, daug atskirų autobiografinių vaizdų, šimtai laiškų, įvairių užrašų. Šiuo atžvilgiu Žemaitės

palikimas netgi yra gausesnis nei kitų klasikų. Šiame straipsnyje pagrindinis dėmesys yra skiriamas rašytojos *Autobiografijai*, kai kuriems autobiografiniams jos rašiniams bei laiškam, adresuotiems rašytojui, spaudos ir politikos veikėjui Povilui Višinskiui bei artimam bičiuliui Konstantinui Petrauskui. Siekiant sudaryti meninį rašytojos asmenybės, gyvenimo ir kūrybos vaizdą, šie egodokumentai neleis nukrypti nuo tiesos, nuo tikrų faktų ir svarbių realių.

Čia pasirinkti trys Žemaitės egodokumentų blokai, kuriais naudojantis ne tik galima meniškai atkurti rašytojos gyvenimą, bet ir (pirmiausia) sudaryti biografiją dalykine, informacine, kūrybine prasmėmis. Pirmasis Žemaitės egodokumentas yra jos *Autobiografija*.

Ankstyviausi autobiografiniai įrašai padaryti 1914 m. gyvenant Vilniuje – tada išėjo pirmas Žemaitės *Raštų* tomas *Apsakymėliai* – stora knyga, kurią sudarė 390 puslapių. Parašėje pažymėta: „J. ir P. Leonų leidimas, M. Kuktos spaustuvė.“ Šiame tome autorė pirmą kartą išspausdino kelių puslapių tekstą apie savo gyvenimą, kurį pavadino „Pirmieji mano žingsniai“. Čia ji prisipažįsta, kad yra kilusi iš neturtingų bajorų, pasakoja, kaip išmoko skaityti, rašyti, prasitaria, kad namuose kalbėjo lenkiškai ir „Lenkija mieliausia tėvynė liko, o kovotojai – pasišventę mūsų laisvei didvyriai, kankiniai. <...> Sukilėliams įmanėm iš kailio išsinerti ir viską į miškus atiduoti...“ Sužinome ir kaip jos motina verkė, kai ji už muziko Lauryno Žymanto tekėjo: Julijai atrodė, „lyg kokį pasišventimą, įstodama į muzikų eilę, daro...“ Ir tada, kai kaimynas P. Višinskis parvežė *Aušrą, Varpą*, „supratau, jog lenkai ir lietuviai – kas kita, lenkai mus pavergė, paniekinę lietuvių kalbą, daug mūsų bajorų sulenkėję.“¹ J. Žymantienė pripažino, jog iki to laiko, kol suvokė lietuviybę, jai teko nueiti ilgą kelią, ji vis manė, kad lenkai esą yra vyresnieji broliai ir privalu jiems paklusti...

Šiuo pirmuoju rašiniu Žemaitė pradėjo ilgiausią savo gyvenimo kūrinį, kurį su pertraukomis rašė keliolika metų, t. y. – *Autobiografiją*. Didžioji dalis šio rankraščio yra išlikusi ir saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Vilniuje pradėtą rašyti *Autobiografiją*, arba atsiminimus, rašytoja tęsė Amerikoje (1916–1921), ten juos tvarkė, plėtė. Nors gerokai

---

1 ŽEMAITĖ. Pirmieji mano žingsniai. Iš *Žemaitės raštai: apsakymėliai*. Vilnius, 1914, t. 1, p. 5.

pasistūmėjo į priekį, tačiau nebaigė. Kai 1921 m. grįžo į Lietuvą, pati juokavo, kad dar negali mirti, nes nebaigta *Autobiografija*. Kaip žinome, jos ir nespėjo baigti – tekstas neturėjo pavadinimo. Vėliau leidėjai spėliojo, kaip pavadinti šį kūrinį, vis dėlto išrinko labai tinkamą pavadinimą. Būdamą Amerikoje Žemaitė susirašinėjo su jauna žurnalistė Uršule Jakubauskaite² ir dvidešimtame laiške, kuriame Uršulei dėstė savo prisiminimus, ji rašė: „Siunčiu ir savo autobiografijos juodrašį, kiek turėjau ant balto perrašyto. Pusės, rodos, dar nėra. Toliau iš Lietuvos atsiųsiu. O jeigu nesulauksi, žinok, kad jau po velėna palindus.“³ Taigi pati rašytoja ją pavadino *Autobiografija*. Ką gi ši *Autobiografija* atskleidžia? Tai vienas iš žymiausių memuarinės lietuvių literatūros kūrinių, kuriame Žymantienė nutapė spalvingą savo šeimos, aplinkos ir gyvenamojo laikotarpio vaizdą, iš kurio išryškėjo tėvų pamaldumas, kilmė ir santuoka, dvaro gyvenimas, keturių mergaičių auklėjimas, pirmi mokslai pas dėdiną Šėmose, taip pat 1863 m. sukilimas, per kurį išryškėjo jaunosios Julijos drąsa (ji arkliu į mišką vežė maistą sukilėliams, naktį viena važiavo parvežti sužeisto sukilėlio). Šiuose prisiminimuose daug pasakojama apie vyro baudžiauninko Lauryno Žymanto likimą, vaikystėje jo patirtas skriaudas, vargus, jaunystę, praleistą dvaruose, apie jos santuoką tesulaukus dvidešimties metų, verkiant motinai, atkalbant šeiminkams. Tačiau mergina apsisprendė pati. Iš *Autobiografijos* dar sužinome apie sunkų šeimyninį Žymantų gyvenimą, apie kraustymąsi iš vienos vietos į kitą, apie septynių vaikų atėjimą į pasaulį. Buvo išties nelengva, bet moteris atsilaikė. Baigdama *Autobiografiją*, jau paskutiniuose puslapiuose Žemaitė prisipažino: „Visuomet ilgėjau skaitymo, bet man visur trūko knygų; kame tik galėjau gauti, skolinau skaityti. <...> Susipažinau su kaimynais dvarponiais. <...> Aš pasinaudojau ir gavau lenkiškų knygų paskaityti; apie lietuviškus raštus nesirūpinom. Užginti lietuviški, ir gana. Dargi savo vaikus mokiau lenkiškai skaityti ir rašyti.“⁴ Ir jau pačioje *Autobiografijos* pabaigoje Žemaitė aprašo labai svarbų įvykį, kai jos kaimynas gimnazistas Povilas Višinskis parvežė iš Šiaulių „pyragą“. „Pagrobus

2 Uršulė Jokubauskaitė-Daukantiene (1897–1980) – JAV lietuvių žurnalistė, literatė, 1918–1921 m. Amerikoje korespondavo su Žemaitė.

3 *Lituanistikos darbai*, red. Vincas M a c i ū n a s. Čikaga, 1973, t. 3, p. 115.

4 ŽEMAITĖ. *Rytų giedra: autobiografija, apsakymai*. Vilnius, 2005, p. 158.

jam iš nagų, žiūriu, net man akys pabalo – „Aušros“ knygelė, visų metų susiūta. Žemaitiška?! – nustebusi sušukau. Vartau ir skaitau, ir savo akimis nenoriu tikėti... rankos man dreba...“⁵. Šiais žodžiais baigiama Žemaitės *Autobiografija*... Grįžusi iš Amerikos į Lietuvą, ji dar stengėsi šį kūrinių tęsti, skubėjo jį papildyti, bet jau nebespėjo. Taip ir būtų čia nutrūkusios autentiškos biografijos žinios ir būtų tekę Žemaitės gyvenimą atkurti tik iš jos laiškų, tačiau ji yra parašiusi keletą kūrinių, kuriuose tiesiogiai pasakoja apie savo gyvenimą. Tai *Pasiklausymai, Iš mano atsiminimų, Iš baudžiatvies laikų, Pirmieji mano žingsniai* ir kita. Ypač svarbus kūrinys yra *Povilas Višinskis*, parašytas Amerikoje 1916 m. Jame Žemaitė prisimena pirmuosius kūrybinius savo žingsnius, kai paskaičiusi *Varpą*, ji Povilui sušuko: „Didelė čia kupeta! Juk ir aš mokėčiau taip parašyti! – No, pamėgink, – šokosi Povilas, – parašyk!“⁶ Kitas įdomus, spalvingas autobiografinis tekstas *Kalėjime*, kuriame rašoma apie tai, kad 1915 m. gegužės mėnesį Žemaitė už cenzūros konfiskuotą *Lietuvos žinių* numerį dvi savaites praleido Lukiškėse. Šis rašinys atskleidė netikėtų rašytojos asmenybės, charakterio bruožų: drąsą, ryžtą, kai rašytoja kalėjime kovojo už savo teises, reikalavo geresnių sąlygų, triukšmavo, kai ją, politinę kalinę, tik už devynias kapeikas maitino kaip kriminalinę nusikaltėlę, o ji juk buvo politinė, ir jai priklausė maisto už dvidešimt kapeikų per dieną, tad išėjusi iš kalėjimo griežtai išsireikalavo pusanatro rublio jai priklausiusią kompensaciją. Žymantienė rašė ir apie tai, kaip plaukė į Ameriką ir kaip iš jos grįžo, ką ten veikė, tad viską surinkus, sudėjus jau tik iš jos rašinių būtų galima sukurti menišką ir gana tikslią faktų biografiją.

Kita egodokumentų grupė – Žemaitės laišakai, rašyti Povilui Višinskiui.⁷ Iš šių laiškų atsiveria jos kūrybos vingiai: pradžia, abejonės, vėliau bręstantis pasitikėjimas savimi, visapusiškas rašytojos formavimasis. Nuo 1895 m. iki 1906 m. Žemaitė parašė per šešias dešimtis laiškų P. Višinskiui. Maždaug tiek laiškų yra parašęs ir jis. Jų susirašinėjimas apskritai vertas atskiro pranešimo ar net studijos. Žemaitės ir P. Višinskio

5 Ten pat, p. 159.

6 ŽEMAITĖ. Povilas Višinskis. Iš *Raštai*, Vilnius, 1957, p. 463.

7 Povilas Višinskis (1875–1906) – rašytojas, spaudos darbuotojas, lietuviybės puoselėtojas, politinis veikėjas.

laiškai rodo kūrybinį šių dviejų žmonių ryšį. Pradėjusi rašyti P. Višinskiui J. Žymantienė siuntė jam kiekvieną kūrinį, nes norėjo pasitarti, kartu prašė ir kad būtų išspausdinta. Kai Tikrajame Lietuvos ūkininkų kalendoriuje 1895 metams buvo išspausdintas pirmasis apsakymas *Rudens vakaras*, rašytoja pajuto spausdinto žodžio galią ir malonumą: „Bene paklius ir į mūsų apygardą gal kas skaitydamas ir save nužleibs.“⁸ Iš šios trumputės Žemaitės laiško citatos galima daryti išvadą, kad rašytoja nebijojo, jog kas nors save atpažins, atvirksčiai – to siekė ir troško, taip tarsi stengdamasi keisti ir tobulinti aplinką, kurią stebėjo, gerai pažinojo. Ji pati prisipažino, jog rašo tai, ką patiria, ką mato, – tarsi fotografuoja. Kai J. Žymantienė 1916–1921 metais gyveno Amerikoje, sklandė toks anekdotas, jog su rašytoja kalbėti reikia labai atsargiai, nes jei ką nors netyčia prasitarsi, tuoj būsi aprašytas ir pateksi į spaudą. Grįžtant prie Žemaitės laiškų Višinskiui, matyti, jog rašytoja jam siuntė ir *Marčios*, *Petro Kurmelio*, *Bičiulių*, *Trijų mylimų*, *Pragertų balakonų* ir kitų kūrinių fragmentus, klausė nuomonės, prašė patarimo, kritikos. Prisipažino, jog tik juo vienu pasitiki. „Ketinau *Sutkus* pabaigti ir niekaip nevaliojau, siunčiu nors be galo, pabaigą prisiūsiu grometoj, turėsi pirm Kalėdų; be Tavęs niekam nieko nesiūsiu, perskaitęs, jei kur negerai, pataišęs nors truputį ar, kur netiks, perbrėžęs, siųsk beletristams, nes aš aniems pernai pažadėjau, nenoriu melage ar už tinginystę paskaityta palikti.“⁹ Iš šios citatos matyti, jog Žemaitė P. Višinskiu visiškai pasitikėjo, leido jam taisyti savo tekstus. Tačiau rašytoja ir pati po truputį įgijo daugiau pasitikėjimo, jau nebenerėjo sutikti su visa kritika, kartais P. Višinskiui ir atsikirsdavo: „Žadėjau laukti, kol Tu vėl atrašysi, bet negaliu iškentėti – noriu su jumis pasirieiti. Sakyk, ką reikia daryti? *Tikroj teisybėj*°, rodos, taip teisingai rodžiau žmones, taip natūrališkai, pagaliau ir žodžius tuos pačius rinkau, kokius beprisiminiau, o jums vis negerai, neteisingai, ne... ir t. t. ir vis dar viliatės geriau sulaukti. No! Palūkėkit, kad taip, tai taip, ničnieko netaisysiu, rašydama drėbsiu, ką tik seilė atneš ant liežuvio.“¹¹

8 ŽEMAITĖ. Laiškas P. Višinskiui, 1895 03 26. Iš *Raštai*, Vilnius, 1957, p. 7.

9 Ten pat, iš laiško P. Višinskiui, 1897 m. lapkr. II pusė, p. 40.

10 „Tikra teisybė“ – nespausdintas Žemaitės apsakymas, kurį sukritikavo P. Višinskis.

11 ŽEMAITĖ. Iš laiško P. Višinskiui, 1898 10 10, *Raštai*, Vilnius, 1957, p. 95.

Iš laiškų išryškėja rašytojos apsiskaitymas. P. Višinskis patarė, ką skaityti, siuntė jai knygų. Klasiką Žemaitė skaitė lenkų kalba, nes pastarąją gerai mokėjo. Skaitė tokių lenkų rašytojų: E. Ožeškienės, M. Konopnickos, A. Mickevičiaus, J. Slovackio, A. Fredro, kūrinius. Iš kitų tautybių kūrėjų, kuriuos ji skaitė, minėtinas Moljeras, Gėtė, Šekspyras, Baironas. Nors skaityti labai mėgo, tačiau kartais prisipažindavo, kad kai kuriuos kūrinius sunkiai supranta: „Gėtės *Fausto* niekaip nesuprantu, kad prie tokio mokyto žmogaus velnias pristotų ir taip už nosies vadžiotų, kas do mįslė autoriaus, nepermanau... Bairono *Manfredą* pavarčiau, ir ten vėl dvasios, tai, musėt, genijušų tokia fantazija. Pakelsiu ant lentynos, kaip parvažiuosi, pakalbėsima.“¹²

Iš Žemaitės laiškų P. Višinskiui aišku, kad jis ir buvo pagrindinis rašytojos literatūros mokytojas, nes ne tik knygų atsiųsdavo, bet ir aiškinau, kaip jas reikia skaityti. Kai J. Žymantienė pasiskundė, kad nesupranta V. Šekspyro (kurį skaitydavo net darže ant lysvės sėdėdama), Višinskis ją pamokė, kaip reikia skaityti: „Turėti kantrybės, paskaityti, padėti ant lentynos, vėl paskaityti, po truputį, vis pamąstant.“ Iš šių laiškų sužinome ir dar keletą įdomių Žemaitės biografijos faktų, visų pirma – apie jos pasiaukojimo pareikalavusią pagalbą jaunajam kaimynui, studentui P. Višinskiui, kuris Petrapilio universitete rašė mokslinį darbą *Antropologinė žemaičių charakteristika*. Julija jam labai padėjo, ilgiausiuose laiškuose pasakojo apie papročius, būdingas ligas, žemaitiškus valgius, vestuves, drabužių „madas“, pagaliau suruošė siuntinių – siuntė eksponatų, kurie buvo reikalingi P. Višinskio darbui, kaip antai: *smūtkelių*, kryžiuokų, šventųjų paveikslų, pypkių, *cigarnyčių*, net klumpių. Šiuos etnografinius daiktus J. Žymantienė rinko kaimuose, iš giminių, negailėjo laiko, kad tik P. Višinskis pasiektų užsibrėžtą tikslą.

Žemaitės ir P. Višinskio susirašinėjimas išties labai įdomus, temos įvairiausios, čia aprėpiamas visas abiejų gyvenimas. Sužinome, kad kaimynė ne tik siuntė savo kūrinius ar rašė apie skaitomas knygas, bet ir plačiai aprašė Povilo gimtojo Ušnėnų kaimo naujienas, kaimynų nuotykius, darbus, rūpesčius, bėdas, džiaugsmus. Ji mylėjo jaunąjį P. Višinskį tarsi dar vieną

12 Ten pat, iš laiško P. Višinskiui, 1898 m. vas. II pusė, p. 71–72.

savo sūnų, kuriam, jei būtų galėjusi, savo sveikatos dalį būtų atidavusi. Savo laiškuose Žemaitė jam ne kartą prisipažino, kad tik jo dėka ji tapo rašytoja, išėjo į pasaulį, kad ją kiti žino, skaito, vertina, ir dėkojo jam. Kai 1906 m. P. Višinskis mirė, Žemaitė buvo nepaguodžiama, ji net kalbėti apie jį neturėjo jėgų, tik 1916 m. Amerikoje minint P. Višinskio mirties 10-metį, Žemaitė pirmą kartą apie jį parašė ir prabilo.

Trečias egodokumentų blokas – Žemaitės laišakai Konstantinui Petrauskui. Jeigu laiškuose P. Višinskiui aukščiau visko buvo kūryba, tai šiuo atveju tenka pripažinti, kad svarbiausia laiškuose – meilė. Kalbant apie meninio rašytojos gyvenimo atkūrimą, šie laišakai galėtų būti puikus pagrindas įdomiam, spalvingam, patraukliam meilės romanui.

1911–1921 m. Žemaitė parašė per šešiasdešimt laiškų K. Petrauskui. Susirašinėjimas buvo abipusis, tik situacija tokia, kad visus bičiulio laiškus moteris sunaikino, beliko tik vienas – paskutinis, ir nors Žemaitė laiškuose prašė, maldavo, reikalavo, kad jos laiškus sudegintų, K. Petrauskas vis dėlto juos išsaugojo, jie pateko į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą, 1957 m. buvo paskelbti šeštame Žemaitės *Raštų* tome ir tapo prieinami plačiajai visuomenei.

Žemaitė ir K. Petrauskas susipažino apie 1909 m. Puziniškyje, Petkevičių dvare. Tada šiame dvare ji tarnavo kaip ekonomė, draugavo su G. Petkevičaitė-Bite, prieš mirtį slaugė senąją Leoną Petkevičių. Čia ūkvedžiu dirbo Konstantinas Petrauskas (1878–1947). Jiedu susipažino, susibičiuliavo ir pamilo vienas kitą. Amžiaus skirtumas buvo gana didelis – Žemaitė tuo metu buvo 65-eri, o Konstantinui – 32-eji. Nors K. Petrausko laiškų nėra išlikusių, tačiau iš Žemaitės laiškų jam, iš užuominų, kaip ji atsigauna, perskaičiusi jo meilūs žodžius, kaip jis moka paguosti, pataisyti jai nuotaiką, kaip pavyduliuoja, kad Vilniuje gal ją kitas paviliojo, galima spręsti, kad jausmai buvo abipusiai. Iš laiškų K. Petrauskui, kuriuos Žemaitė kartais rašydavo kiekvieną dieną, galima visai atkurti, koks rašytojos gyvenimas buvo sostinėje. Ji ne tik išpažindavo mylimajam savo jausmus ir priesakus, bet ir pasakojo apie viską, kas vyko aplinkui. Galime sužinoti, kaip J. Žymantienė įsijungė į kultūrinį Vilniaus gyvenimą, kad lankė teatrus, parodas, paskaitas, pati skaitė referatus. Iš laiškų taip pat išaiškėja, su kuo ji bendravo, su kokiais laikraščiais ben-

dradarbiavo. Pagaliau tai yra puikus ir jos kaip rašytojos veiklos įrodymas. Savo bičiulį Žemaitė informavo, jog įdėjusi daug pastangų 1913 m. Vilniuje pradėjo leisti savo *Raštus*, tuo ji labai džiaugėsi, vėliau, kai prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui jų leidyba sustojo, ji labai išgyveno. Iš laiško K. Petrauskui sužinome, kaip Vilniuje buvo paminėtas Spaudos atgavimo dešimtmetis, kokių parodų ir sambūrių surengta, kai net pačiai J. Žymantienei cenzūra neleido skaityti paskaitos. Be abejo, nemažai rašoma ir apie buitį, kai rašytojai ir kartu gyvenančiai anūkei Elzei nuolat trūko pinigų maistui, butui, drabužiams. Randame įrašą, kai Julija prašo Konstantino atsiųsti „milio naujam balakonui arba keleto skatikų, nes visai suplyšo batai“. Šiuose laiškuose yra ir informacijos apie pabėgėlių globą, kuri pradėta užklupus karui. Ši veikla atskleidė rašytoją turint gerą širdį, moteris puolė padėti pabėgėliams, rinko lėšas, pirkto maistą, aukojo savo laiką ir sveikatą. K. Petrausko prašė dvaruose parinkti pinigų, drabužių ir nusiųsti į Vilnių pabėgėliams.

Žinoma, šiuose laiškuose reikia patyrinėti ir pagrindinę temą – meilę. Taip atsitiko, kad jausmai skleidėsi, degino, kėlė daug nerimo, bet, žinoma, buvo ir malonūs. Tačiau ne kartą Žemaitė bėdojo, kad jai labai skauda širdį, kad tarytum koks peilis į ją įdurtas kirba, kad Vilniuje būtų visai neblogai gyventi, jeigu taip nekankintų išsiskyrimas, ilgesys, noras būti kartu su K. Petrausku. Pirmame savo laiške K. Petrauskui Žemaitė iš Vilniaus rašė: „Taip tai, mano brangusis vaikel! Spaudžiu prie savo širdies Tavo mylimą galvelę, bučiuoju tas kerėjančias akutes, meldžiu, meldžiu, būk ramus ir linksmas, nesirūpink, nesinervuok, bus gerai, bus gerai! Pasilik sveikas šį kartą, rašyk man, lauksiu aš nuo Tavęs prižadų – rašinėti kas nedėlią. Kaip rašau, rodos, kad šnekamės susisėdę arba... Jei išlįstų kokia man vieta, kišk mane, nebijau darbo, pagijau, ir kojos jau tvirtos, kažį ką, rodos, dirbčiau sunkiausiai, bile tik sykiu, by tik arti... Sudiev šį kartą. Mano grometas tuoj degink, būtinai reikalauju, nevalkiok prie savęs.“¹³ Jeigu K. Petrauskas būtų sudeginęs Žemaitės laiškus, nebūtų buvusi įmanoma netgi meninė rekonstrukcija, o apie dalykinę nėra ką ir kalbėti. Ši bičiulystės istorija, kartu ir daugybė Žemaitės biografijos faktų būtų likę nežinioje.

---

13 Ten pat, iš laiško K. Petrauskui, 1911 05 28, p. 202.

Apibendrinant galima teigti, kad klasikės Julijos Žymantienės-Žemaitės egodokumentai tyrinėjant jos asmenybę, gyvenimą, gyvenamąją aplinką, kūrybą yra labai svarbūs. Jeigu nebūtų buvusi parašyta ir išlikusi *Autobiografija*, nežinotume tikslių duomenų apie jos tėvus, vaikystę, pirmuosius jos mokslus, jaunystę, ryšį su 1863 metų sukilimu, taip pat apie meilę, santuoką, šeimyninį gyvenimą, apie jos pažiūras ir jų kitimą, apie meilę knygoms. Jeigu nebūtų išlikusių autobiografinių klasikės rašinių, kuriuose ji aprašė įvairius vėlesnio savo gyvenimo įvykius, neturėtume žinių apie tarnavimą dvaruose XX a. pradžioje, apie gyvenimą ir veiklą Vilniuje, apie kalėjimą, pabėgėlius, taip pat apie kelionę į Ameriką, šešerių metų veiklą šioje šalyje, sugrįžimą atgal į Lietuvą. Jeigu šiandien nebūtų išsaugota šimtai Žemaitės laiškų, ypač P. Višinskiui, neįmanoma būtų sužinoti jos kūrybos ištakų, nebūtume galėję suvokti jos kaip rašytojos brendimo, nustatyti santykių su žymiais to meto veikėjais, su kitais rašytojais, nebūtų buvę atverti kai kurie biografijos faktai, gyvenamojo laikotarpio ypatybės. Susirašinėjimas su artimu bičiuliu Konstantinu Petrausku atskleidžia vėlyvą Žemaitės meilę, jos gyvybiškumą, suteikia asmenybei ypatingų spalvų ir bruožų, taip pat plačiai atveria 1911–1915 metų politinio ir kultūrinio Vilniaus gyvenimo foną.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

1. *Lituanistikos darbai*, red. Vincas M a c i ū n a s. Čikaga, 1973, t. 3, p. 115.
2. ŽEMAITĖ. Laiškai Povilui Višinskiui, 1895–1898. Iš *Raštai*. Vilnius, 1957, p. 7–95.
3. ŽEMAITĖ. Laiškas Konstantinui Petrauskui, 1911 05 28. Iš *Raštai*. Vilnius, 1957, p. 202.
4. ŽEMAITĖ. Pirmieji mano žingsniai. Iš *Žemaitės raštai: apsakymėliai*. Vilnius, 1914, t. 1, p. 5.
5. ŽEMAITĖ. Povilas Višinskis. Iš *Raštai*, Vilnius, 1957, p. 463.
6. ŽEMAITĖ. *Rytą giedra: autobiografija, apsakymai*. Vilnius, 2005, p. 158, 159

WRITER ŽEMAITĖ'S (ARTISTIC) LIFE RECONSTRUCTION ACCORDING TO ARCHIVAL DOCUMENTS

ALDONA RUSECKAITĖ

SUMMARY

The surviving private writings and egodocuments of Julija Žymantienė-Žemaitė (1845–1921), a classic of Lithuanian literature, are rather numerous. The writer wrote her autobiography, which does not cover her whole life; it describes the period up to the beginning of her creative path, around 1892, but this autobiographical work provides plenty of facts from her life: the noble descent of her parents, the writer's childhood, youth, first studies, marriage, troubles of marital life, her thirst for reading and education. Where the autobiography ends, Žemaitė's autobiographic stories can help us recreate her life, i.e. *Pasiklausymai* (*Overhearings*), *Iš mano atsiminimų* (*From My Memories*), *Iš baudžiatvės laikų* (*From the Times of Serfdom*), *Pirmieji mano žingsniai* (*My First Steps*), *Kalėjime* (*In Prison*), etc. Her piece of writing *Povilas Višinskis* created in America in 1916 where Žemaitė recalls her first creative steps is especially important. A separate group of egodocuments – Žemaitė's letters to Povilas Višinskis (1875–1906), a journalist, literary critic and the writer's neighbour – can be distinguished. Over 70 letters survived to our days. The letters reveal the very beginning of her creative work, its twists and turns and the writer's doubts when she sent nearly every short story or play she wrote to her young friend expecting his criticism or approval. Her later letters exhibit self-confidence, versatile personality development. Žemaitė's letters to her dear friend and beloved person Konstantinas Petrauskas (1878–1947) make up yet another group of egodocuments. Whereas the letters to Višinskis focus on creative work, love prevails in this case. Žemaitė wrote over 60 letters to Petrauskas during the period 1911–1921. Their correspondence displays Žemaitė's late love and its vitality rendering special shades and traits to her personality as well as provides a broad panorama of the political and cultural life of Vilnius in 1911–1915.